

Россия Федерациясынын
каржылык колдоосу менен

UN
DP

«Баткен областындагы
климаттын өзгөрүшү жана
гендердик көйгөй»
**ИЗИЛДӨӨЛӨРҮ БОЮНЧА
КЫСКАЧА ЖОРОМОЛ**

Бул отчет Бириккен Улуттар Уюмунун Өнүктүрүү Программасы тарабынан ишке ашырылып жаткан «Климатты туура жолдо ирригациялоо жана селден коргоо чараларын ишке ашыруу аркылуу Баткен областынын климатка туруктуулугун күчөтүү» долбоорунун алкагында Россия Федерациясынын каржылык колдоосу менен даярдалган.

Бул отчетто айтылган пикирлер Бириккен Улуттар Уюмунун, Бириккен Улуттар Уюмунун Өнүктүрүү Программасынын, ошондой эле программаларынын/долбоорлорунун көз карашын чагылдырбайт.

«Баткен областындагы
климаттын өзгөрүшү жана
гендердик көйгөй»
**ИЗИЛДӨӨЛӨРҮ БОЮНЧА
КЫСКАЧА ЖОРОМОЛ**

МАЗМУНУ

1. ИЗИЛДӨӨНҮН МАКСАТЫ.....	5
2. ИЗИЛДӨӨНҮН МЕТОДОЛОГИЯСЫ	6
Изилдөө методдору	6
3. БАТКЕН ОБЛАСТЫНДАГЫ КЛИМАТТЫН ӨЗГӨРҮҮСҮНҮН АЯЛДАРГА ЖАНА ЭРКЕКТЕРГЕ ТИЙГИЗГЕН ТААСИРИ.....	8
Пилоттук айыл өкмөтүнүн мүнөздөмөсү.....	8
Аялдардын өкүлчүлүгү жана лидерлиги	11
Экономикалык ишмердүүлүктүн түрлөрү	12
4. ЖАЛПЫ ТЫЯНАКТАР ЖАНА СУНУШТАР	17

КЫСКАРТУУЛАР

СПА	Суу пайдалануучулар ассоциациясы
АӨ	Айыл өкмөтү
ЖӨБИЗАММА	Жергиликтүү өз алдынча башкаруу иштери жана этностор аралык мамилелер боюнча мамлекеттик агенттиги
КР МКК	Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик кадр кызматы
ҮБДТ	Үй-бүлөлүк дарыгерлер тобу
АБЖК	БУУнун аялдарга карата басмырлоонун бардык түрлөрүн жоюу жөнүндө конвенциясы
ҮЧКИ	Үй чарбасын бир нече индикаторлор боюнча комплекстүү изилдөө
МЧА	Мүмкүнчүлүгү чектелген адамдар
КР ББЖИМ	Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлиги
КР ССЭЖСӨМ	Кыргыз Республикасынын Саламаттыкты сактоо, эмгек жана социалдык өнүктүрүү министрлиги
УИАП	Кыргыз Республикасынын гендерлик теңчиликке жетишүү боюнча иш-аракеттердин улуттук планы
ӨЭУ	Өкмөттүк эмес уюмдар
ӨУС 2018-2040	2018-2040-жылдары Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн улуттук стратегиясы
КР УСК	Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети
БУУ	Бириккен улуттар уюму
БУУ-аялдар	Бириккен Улуттар Уюмунун Аялдар үчүн өнүктүрүү фонду
БУУӨП	БУУнун Өнүктүрүү программасы
ПИП	Пекин иш-аракеттер платформасы
БУУ КӨРК	Бириккен Улуттар Уюмунун климаттын өзгөрүшү жөнүндө рамкалык конвенциясы
ИСПАКУ	Ичүүчү суу пайдалануучулардын айылдык коомдук уюмдары
КР СФ	Кыргыз Республикасынын Социалдык фонду
КТТ	Катуу тиричилик таштандылар
ФАП	Фельдшер-акушердик пунктту
ФГТ	Фокус-группадагы талкуулар
КР БШК	Кыргыз Республикасынын Шайлоо жана Референдум өткөрүү боюнча борбордук комиссиясы
ТӨМ	2030 Туруктуу өнүгүүнүн күн тартиби-Туруктуу өнүгүүнүн максаттары
ӨК	Өзгөчө кырдаал

1. ИЗИЛДӨӨНҮН МАКСАТЫ

«Баткен областындагы климаттын өзгөрүүсү жана гендердик көйгөй» изилдөөсү Россия Федерациясы тарабынан каржыланган БУУӨП Кыргыз Республикасындагы «Климаттык акылдуу» суугат жана селден коргоо чараларын ишке ашыруу аркылуу Баткен областынын климатка туруктуулугун күчөтүү» долбоорунун алкагында жүргүзүлгөн.

2015-жылдын Париж климаттык келишимине Кыргыз Республикасынын өкмөтү 2019-жылы кол коюп жана ратификациялаган. Өлкөнүн өкмөтү 2019-2023-жылдарга карата «жашыл экономиканы» өнүктүрүү Программасын кабыл алган, анда туруктуу өнүгүүнүн артыкчылыктуу багыттары жана климаттын өзгөрүүсүнүн кесепеттерине адаптациялоо чаралары белгилеген.

Кыргыз Республикасы Бириккен Улуттар Уюмунун (БУУ) аялдарды басмырлоонун бардык түрлөрүн жоюу жөнүндө конвенциясын (АБЖК), ратификациялап, жана туруктуу өнүктүрүү максаттарын (ТӨМ) улутташтыруу аркылуу БУУнун 2030-жылга чейинки туруктуу өнүгүү күн тартибинин эл аралык милдеттенмелерин аткаруусун билдирди. 2020-жылы БУУга ТӨМ боюнча Кыргыз Республикасынын Улуттук ыктыярдуу отчету сунушталган¹. Комплекстүү гендердик мамилени (КГМ) киргизүү – бул бардык чөйрөлөрдө туруктуу өнүгүүнү камсыздоонун шарттарын жана анын ичинде климаттын өзгөрүшүнө адаптациялоо чараларын көрүү. Жергиликтүү калктын жашоосунун гендердик аспектилерин аныктоо, алардын климаттын өзгөрүүсү менен байланышкан көйгөйлөрдү кабыл алуусун баалоо үчүн кырдаалды жеринде изилдөө улуттук жана жергиликтүү деңгээлдеги өнүгүү саясатына жана программаларына гендердик аспектилердин кошулушуна өбөлгө болот.

Изилдөөнүн максаты – колдо бар маалыматтардын талдоосунун негизинде климаттын өзгөрүүсү Баткен областынын айылдык жергиликтүү аялдардын жана эркектердин абалына кандай таасир тийгизерин аныктоо, жана аялдарга климаттын өзгөрүшүнө ыңгайлашуу боюнча инновациялык чаралардан пайда көрүүдө тоскоолдуктарды четтетүүчү мүмкүн болгон чаралар жөнүндө кеңеш берүү.

1 https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/26372VNR_2020_Kyrgyzstan_Report_Russian.pdf

2. ИЗИЛДӨӨНҮН МЕТОДОЛОГИЯСЫ

Изилдөө методдору

Кабинеттик изилдөө учурунда төмөнкүлөр аткарылды:

- Эл аралык жана улуттук стратегиялык документтерде, өнүктүрүү программаларында жана мыйзамдарда чагылдырылган саясат алкактарына сереп.
- Жашоо деңгээлин, жакырчылыкты, жылытууга, жарыктандырууга, тамак бышырууга, таштандыларды тазалоого керектелүүчү энергиянын түрлөрүн эске алуу менен климаттын өзгөрүүсүнүн аялдар менен эркектерге тийгизген таасири боюнча КР УСК-нын **Баткен областы боюнча расмий статистикасынын гендердик-бөлүштүрүлгөн маалыматтарын** талдоо. Статистикалык маалымат булактары:
 - «Кыргыз Республикасынын аялдары жана эркектери» статистикалык жыйнагы жыл сайын жаңыртылып турат²;
 - 2018-жылы³ жүргүзүлгөн бир нече (УЧКИ) көрсөткүчтөр боюнча кластердик сурамжылоонун жыйынтыктары.
- **Пилоттук айыл өкмөтүнүн паспортторун талдоо (АӨ).**

Пилоттук АӨ жергиликтүү жамааттардын аялуулугун баалоонун жана Баткен областынын Баткен, Кадамжай жана Лейлек райондорундагы гидрологиялык кырсыктарга аялуу болгон аймактарды жана ирригациялык инфратүзүмүн аныктоонун жыйынтыгына негизделип, 7 муниципалитет тандалып алынды.

1- таблица. АӨ локалдаштыруу боюнча маалыматтар

№	АӨ	Деңиз деңгээлинен бийиктик	Баткен шаарынан алыстык, км	Чектеш болуусу			
				КР АӨ	УР жана ТР аймактары		
1	Алга	1386 м	80	Халмион	Кыргыз Кыштак	УР Фергана аймагы	-
2	Ак-Суу	1050 м	165	Сумбула	-	ТР 3 аймак	ТР Расул аймагы
3	Кулунду	600 м	185	Сүлүктү	-	РТ Гафуровский р-н	-
4	Марказ	600 м	135	Кадамжай	Майдан Баткен аймагы	УР	-
5	Орозбеков	1200 м	105	Халмион	Кадамжай	-	-
6	Самаркандек	1550 м	38*	Ак-Татыр	-	Шураб айылы	-
7	Төрт-Гүл	1200 м	0*	-	-	ТР	УР

* Менен белгиленген АӨ паспорттору бул маалыматты камтыган эмес, маалыматтар ачык булактардан алынды.

Талаа изилдөө 2021-жылдын 11-январынан 18-январына чейин жүргүзүлгөн:

- Анда пилоттук АӨ-нүн **активдери менен жарым структураланган** интервьюлар (АӨ башчылары, айылдык кеңештердин депутаттары (аялдар жана эркектер)), айыл башчылар, аксакалдар сотунун төрагалары, аялдар кеңештеринин өкүлдөрү, жергиликтүү ӨЭУ-дын активисттери, суу пайдалануучулар ассоциациялары жана жайыт комитеттери катышкан. 33 интервью өткөрүлдү, анын ичинен 13 аялдардын катышуусу менен (39,4%) жана 20 эркектердин катышуусу менен (60,6%).
- **Фокус-группадагы талкуулар** (ФГТ) пилоттук АӨ-түн ар биринде жүргүзүлгөн. Жалпысынан 7 ФГТ-га 161 адам катышты, анын ичинен 58 аял (36%) жана 103 эркек (64%).

2 Басылмалардын архиви: <http://www.stat.kg/ru/publications/sbornik-zhenshiny-i-muzhchiny-kyrgyzskoj-respubliki/>
 3 УЧКИ жыйынтыктоочу отчету, Кыргызстан, 2018-жыл <http://www.stat.kg/ru/itogovyj-otchet-komp-kyrgyzstan-2018/>

2- таблица. ФГТ катышуучуларынын саны

№	Айыл өкмөтү	Адамдардын саны	Аялдар	%	Эркектер	%
1	Ак-Суу (Лейлек)	24	6	25	18	75
2	Алга (Кадамжай)	19	5	26,3	14	73,7
3	Кулунду (Лейлек)	27	7	25,9	20	74,1
4	Марказ (Кадамжай)	19	1	5,2	18	94,8
5	Орозбеков (Кадамжай)	24	10	41,6	14	58,4
6	Самаркандек (Баткен)	23	8	34,7	15	65,3
7	Төрт-Гүл	25	21	84	4	16
БАРДЫГЫ:		161	58	36	103	64

Жаш курагы боюнча топтор тең салмактуу болуп чыкты, баарынан көбү 35 жаштан 55 жашка чейинки катышуучулар болду (43%), бирок жаштардын (31%) жана улгайган адамдардын (26%) өкүлдөрү да жетиштүү болгон.

3- таблица. ФГТ катышуучуларынын жаш курагы

№	Айыл өкмөтү	25- 35 жаш	35- 55 жаш	55 жаштан жогору
1	Ак-Суу (Лейлек)	3	7	10
2	Алга (Кадамжай)	10	5	5
3	Кулунду (Лейлек)	5	15	10
4	Марказ (Кадамжай)	6	5	9
5	Орозбеков (Кадамжай)	5	15	3
6	Самаркандек (Баткен)	7	10	3
7	Төрт-Гүл	14	12	2
БАРДЫГЫ:		50 / 31%	69 / 43%	42 / 26%

3. БАТКЕН ОБЛАСТЫНДАГЫ КЛИМАТТЫН ӨЗГӨРҮҮСҮНҮН АЯЛДАРГА ЖАНА ЭРКЕКТЕРГЕ ТИЙГИЗГЕН ТААСИРИ

Пилоттук айыл өкмөтүнүн мүнөздөмөсү

Пилоттук АӨ «айылдык паспортторунда» берилген маалыматтын сапаты талдоого тоскоолдук түздү. Алардын эч биринде маалыматты белгилөө күнү берилген эмес. Социалдык-демографиялык көрсөткүчтөр калктын келүүсүнөн жана кетүүсүнөн, миграциядан улам өзгөрүп турарын эске алганда, маалыматтын мындай «эскирбеген» формасында берилгени анын ишенимдүүлүгүнөн күмөн жаратат. АӨ жөнүндө жалпы маалымат (мисалы: АӨ-нүн аймагы, борбордон жана облустук борбордон алыстыгы) дайыма эле толук берилген эмес. Паспорттордо жынысы боюнча бөлүштүрүлгөн АӨ-нүн калкынын жаш курагы боюнча маалыматтар дагы камтылган. Бирок, бул маалыматтарды колдонуу аракети бардык учурларда ийгиликтүү болгон эмес. 7 паспорттун 2си гана жергиликтүү кеңештердин жана АӨ кызматкерлеринин гендердик курамы жөнүндө маалыматтарды камтыган. Ошондуктан, аларды КР БШК-нын сайтынан алууга туура келди.

Айыл өкмөттөрүнүн паспортторуна ылайык, көпчүлүк пилоттук АӨ-дө калктын аялдар менен эркектердин санынын айырмасы анча чоң эмес (1,5%дан ашпайт). Кулунду АӨ-нүн өзгөчөлүгү- аялдар 4.6 пайыздык пунктка жогору болуп чыкты.

5- таблица. АӨ калкынын гендердик курамы (эсепке алынган датасы белгисиз)

№	АӨ	Калктын саны	Аялдар		Эркектер	
			Адам.	%	Адам.	%
1	Алга	9 954	4 919	49,4	5 035	50,6
2	Ак-Суу	7 347	3 625	49,3	3 722	50,7
3	Кулунду	25 892	13 541	52,3	12 351	47,7
4	Марказ	15 754	8 040	51,0	7 714	49,0
5	Орозбеков	13 422	6 750	50,3	6 672	49,7
6	Самаркандек	13 088	6 441	49,2	6 647	50,8
7	Төрт-Гүл	7 676	3 888	50,7	3 788	49,3

Бирок, бул маалыматтар тактоону талап кылат, анткени маалыматтардын дал келбестигинен улам келип чыккан кошумча суроолорго жооп үч АӨ-нөн гана келген. Эгерде биз алынган такталган маалыматтарды гендердик жана курактык контекстте карай турган болсок, анда мурунку маалыматтардан айырмасы бар:

- эркектерге караганда АӨ-нүн ар биринде аялдар көп;
- 15 жашка чейинки эркек балдар менен кыздардын сандык катышы болжол менен бирдей, бул маалыматтарды талдоодо маанилүү болушу мүмкүн, мисалы, АӨ аймагындагы стадиондордун жана спорттук аянтчалардын саны жөнүндө маалыматтарды талдоодо;
- бардык айылдардагы эмгекке жарамдуу адамдар болжол менен 30% ды түзөт (Төрт-Гүл АӨ-дө бир аз азыраак (27,7%));
- Пензионерлердин саны боюнча, арасында аялдардын көп болуусу- өлкө үчүн жалпы тенденция, бул алардын жашоосунун узактыгы жана пенсияга эрте чыгышы менен байланыштуу. Орозбеков АӨ-дө эркектердин жогорку пайызы жана аялдардын көрсөткүчтөрүнөн кичине айырмасы бул тенденциядан бир аз четте.

6- таблица. Баткен областынын пилоттук үч айыл өкмөтүнүн жашоочулары жынысы жана жашы боюнча категорияларда (2021-жылдын январына карата такталган маалымат боюнча)

	Алга		Орозбеков		Төрт-Гүл	
	Чел.	%	Чел.	%	Чел.	%
Бүткүл калкы	9405		13779		7866	
Аялдар	4 793	51	6 934	50,3	3 988	50,7
0-15	1 403	14,9	1 778	12,9	1 450	18,4
16-17	160	1,7	215	1,6	112	1,4
16-57	2 804	29,8	4 171	30,3	2 180	27,7
57+	426	4,5	770	5,6	306	3,9
Эркектер	4 612	49	6 845	49,7	3 878	49,3
0-15	1 385	14,7	1 821	13,2	1 440	18,3
16-17	136	1,4	218	1,6	124	1,6
16-63	2 830	30	4 242	30,8	2 187	27,8
63+	261	2,8	564	4,1	157	2

Социалдык жактан аялуу категориядагы айылдардын паспортторунун маалыматтары жөлөк пул алуучулардын үлүшү Самаркандек АӨ-дө (550 адам) жалпы калктын ичинен (13 088) кыйла жогору экенин көрсөтөт. Ошол эле учурда Орозбеков АӨ-дө болжол менен калктын бирдей сан менен (13 422) жөлөк пул алуучулардын саны 2 эсе аз (203). Бирок, калктын саны боюнча эң чоң болгон Кулунду АӨ-дө (25 892 адам), жөлөкпул алуучулардын саны 396 гана адамды түзөт. Жумушсуздардын саны боюнча дагы Самаркандек АӨ-тү алдыда- 350 адам.

7- таблица. Калктын социалдык аялуу категориялары

АӨ	Жөлөк пул алуучулар	МЧА	Алардын ичинен жаш балдар	Пенсионерлер	Улуу Ата Мекендик согуштун катышуучулары	Тылдагы согуштук кызматчылар	Жумушсуздар
1 Алга	маалымат жок	108	м/ж	555			113
2 Ак-Суу	189	162	29	м/ж	-	8	-
3 Кулунду	396	248	139	2 061	1	18	31
4 Марказ	255	м/ж	25	1 240	-	7	-
5 Орозбеков	203	379	66	1 143	43	14	229
6 Самаркандек	550	м/ж	66	1 057	1	3	350
7 Төрт-Гүл	264	144	33	579	5	2	-

Ден соолугунан мүмкүнчүлүгү чектелген адамдардын (МЧА), анын ичинде балдардын саны тууралуу суроолордон клип чыккан кыйынчылыктар эң көп болду. 7 АӨ-нүн 3-дө бул маселе боюнча толук маалымат жок. Пенсионерлердин саны боюнча паспорттогу жана кийинчерээк үч айылдагы маалыматтардын салыштырылышы дал келбестиктерди көрсөттү.

8- таблица. АӨ-дө ар кандай булактар боюнча пенсионерлердин саны

АӨ	Паспортторго ылайык	2021-жылдын январь айынын маалыматтына ылайык
Алга	555	687
Орозбеков	1 143	1 334
Төрт-Гүл	579	463

Анализ көрсөткөндөй, 1 бала бакчага орто эсеп менен 100дөн ашык бала туура келет, Кулунду айылы бул эсепке кирбейт, себеп дегенде ал жакта орто эсеп менен 6 бала бакчада 82ге жакын бала тарбияланат. Бул айыл эң көп калктуу АӨ-тү экенин эске алганда, бала бакчаларга барган балдардын саны пропорционалдуу эмес. Ошол эле учурда, калкынын саны 12 804 адамга аз болгон Самаркандек АӨ-дө (башкача айтканда, дээрлик 2 эсеге аз) Кулунду айыл өкмөтүнө караганда, көп сандагы тарбиялануучулар менен бирдей сандагы бала бакчалар бар. Ошол эле учурда, Самаркандек АӨ-дө мугалимдерге жүктөм көбүрөөк: бир мугалимге орто эсеп менен 15, 2 окуучу туура келет, Орозбеков АӨ-дө- 14, 6 ал эми Ак-Суу АӨ-дө- 8, 5 окуучу.

9- таблица. Билим берүү системасынын социалдык объектилери

АӨ	Бала бакчалар	Балдардын саны	Мектептер	Балдардын саны	Мугалимдер	Орто кесиптик окуу жайлар	Окуучулардын саны
1 Алга	1	139	6	1 472	108		
2 Ак-Суу	3	288	6	1 554	183		
3 Кулунду	6	490	9	4 189	381		
4 Марказ	3	302	6	2 681	242	1	239
5 Орозбеков	4	505	4	2 096	144		
6 Самаркандек	6	655	7	2 529	166	1	138
7 Төрт-Гүл	4	436	5	1 486	125		

Саламаттыкты сактоо мекемелеринин саны боюнча кээ бир АӨ-нүн паспортторундагы маалыматтар ишенимдүүлүгүнө шек жаратат. Мисалы, мындай көп сандагы объектилер Алга АӨ-дө берилген. Кызык, ошол эле учурда калктын саны боюнча эң чоң болгон Кулунду АӨ-дө оорукана жок, ФАП менен ҮБДТ-нун саны Ак-Суу АӨ-нө караганда азыраак. Бирок, оорукана жок болгондугу менен даарыланууга 90 керебет бар деп жазылган. Ак-Суу АӨ чейин 165 км аралыкты жайгашкандыгы менен бул муниципалитетте 2 тез жардам унаасы бар экендиги да шектүү. Андан алыс жайгашкан (185 км) Кулунду АӨ-дө бир гана тез жардам унаасы бар. Бул Кулунду АӨ калкынын саны башка айыл өкмөттөрүнө караганда 2 эсе көп болгонуна карабастан, демек, бул айыл өкмөтүндө кадимки күндөрү тез жардамга муктаждык көбүрөөк. Бирок бул аймак чек ара чыр-чатактарынын, анын ичинде зордук-зомбулуктун колдонуусунан улам тобокелдиги жогору болуп эсептелет. Областын борборунан 105 км алыстыкта жайгашкан Орозбеков АӨ бир да унаасы жок ошондой эле жагдай 80 км алыстыкта жайгашкан Алга АӨ болуп келет.

10- таблица. Саламаттыкты сактоо тармагынын социалдык мекемелери

АӨ	Оорукана	ФАП	ҮБДТ	Тез жардам	Дарыканалар	Керебет оорун	Догдурлардын саны	Медайымдардын саны
1 Алга	5	1	1	-	2	-	-	-
2 Ак-Суу	1	3	2	2	2	6	2	23
3 Кулунду	-	3	1	1	7	90	-	-
4 Марказ	1	1	4	1	2	11	7	55
5 Орозбеков	1	4	1	-	3	4	3	16
6 Самаркандек	1	3	2	1	3	42	5	30
7 Төрт-Гүл	-	3	2	-	-	-	2	15

АӨ паспортуна ылайык маданият жана спорттук объектилердин саны боюнча, балдар аянтчалары эки АӨ-дө гана бар. Бул албетте өтө аз.

11- таблица. Социалдык объектилер

АӨ	Маданият үйү	Китепкана	Клуб	Балдар аянтчалары	Кызматкерлер
1 Алга	1	2	1	-	-
2 Ак-Суу	1	1	-	-	-
3 Кулунду	3	3	-	2	5
4 Марказ	1	1	1	1	4
5 Орозбеков	1	1	-	-	1
6 Самаркандек	1	1	2	-	8
7 Төрт-Гүл	-	2	2	-	6

Кызыктуу маалыматтарды спорттук объектилер боюнча алууга болот, анткени бул Британиялык тажрыйбасында далилденген жергиликтүү деңгээлдеги гендердик анализдин жана бюджеттин классикалык мисалы. Бул методика спорттук аянтчаларда кыздар менен балдардын кызыкчылыктары жана муктаждыктары канчалык эске алынганын баалайт. Ошондой эле жергиликтүү жамааттардын аймактарында спорттун кайсы түрлөрүн өнүктүрүү керек деген суроону талкуулоого балдар жана алардын ата-энелери кантип катышат.

Практика жана байкоолор көрсөткөндөй, изилдөөнүн талаа иштери фазасында, бул бөлүктө гендердик мамиле колдонулган эмес. Чындыгында, бул инфратүзүмдүн бардык объектилери жалаң эркек балдар менен эркек өспүрүмдөрдүн кызыкчылыктарына жана муктаждыктарына багытталган, ал эми спорттук секциялар күч жана күрөш түрлөрүнө багытталган.

12- таблица. Спорттук объектилер

	АӨ	Спортзалдар	Стадион	Спорттук аянтчалар	Спорттук секциялар
1	Алга				
2	Ак-Суу	1	1	5	
3	Кулунду	3	1	5	3
4	Марказ	2	1	10	1
5	Орозбеков	4	3	4	2
6	Самаркандек	3		5	2
7	Төрт-Гүл			2	

Паспорттордон алынган маалыматтын дагы бир түрү,- бул үй чарбаларынын жалпы саны. Бир дагы АӨ-нүн паспортунда мындай маалыматтар жок.

Паспорттун өзүндө жынысы боюнча үй-чарбаларынын башчысы ким экендиги боюнча гендердик бөлүштүрүлгөн маалыматтар берилген эмес. Бирок, кээ бир пилоттук айыл өкмөттөрүнөн “Аялдар жетектеген үй чарбаларынын саны” деген суроого АӨ башчыларынын колу коюлган расмий жоопторду алууга мүмкүнчүлүк болду.

13- таблица. Аялдар жетектеген үй чарбаларынын саны

АӨ	Бардык үй чарбалар	Алардын ичинен аялдар башкаргандарынын	%
Ак-Суу	Нет данных в паспорте	195	-
Алга	2087	129	6,2
Марказ	3043	240	20,8
Орозбеков	2449	510	5,9
Төрт-Гүл	1806	106	7,9

Көрсө, мындай үй чарбаларынын көбү Марказ АӨ жайгашкан экен (20,8%). Эгерде алынган маалыматтарды бул индикатордун республика боюнча орточо көрсөткүчтөрү менен салыштырсак (38,9%), бардык пилоттук АӨ-дө ал бир кыйла төмөн экени белгилүү болду. КР УСК-нин 2019-жылдагы маалыматы боюнча, эркектер башкарган үй чарбалардын үлүшү бардык үй чарбаларынын 61,1% түздү.

Үй чарбалардын башчысы аял болгон жерде алардын жыргалчылыгында айырма барбы же жокпу деген суроону талкуулоо үчүн интервью жана ФГТ-нун аракетин ийгиликсиз болгон. Респонденттердин көбү мындай байланышты байкашпайт. Орто эсеп менен өлкө боюнча мындай айырма бар жана туруктуу деп эсептелет. 2019-жылы эркектер башкарган үй чарбалардын 16,5% жана аялдар башкарган үй чарбаларынын 10,0% кедей категориясына кирген.

Аялдардын өкүлчүлүгү жана лидерлиги

Жергиликтүү кеңештердин курамы жана муниципалдык кызматкерлердин тизмелери жөнүндө маалымат болгону Кулунду жана Ак-Суу АӨ паспортторунун тексттерине киргизилген. Жергиликтүү кеңештердин гендердик курамы жөнүндө маалымат КР БШК-нын сайтында жеткиликтүү. Маалыматтардын анализи көрсөткөндөй, аял депутаттардын көпчүлүгү Марказ АӨ-нүн жергиликтүү кеңешинде (23,8%), Алга менен Төрт-Гүлдө-19%, Кулундуда- 16,1%. Ак-Суу АӨ бир дагы аял шайланган эмес.

13- таблица. Жергиликтүү кеңештердин депутаттарынын арасында аялдардын өкүлчүлүгү⁴

	АӨ	Депутаттардын саны	Аялдар	%	Эркектер	%
1	Алга	21	4	19	17	81
2	Ак-Суу	21	0	0	21	100
3	Кулунду	31	5	16,1	26	83,9
4	Марказ	21	2	9,6	19	90,4
5	Орозбеков	21	5	23,8	16	76,2
6	Самаркандек	21	1	4,8	20	95,2
7	Төрт-Гүл	21	4	19	17	81

4 <https://shailoo.gov.kg/ru/spisok-izbrannyh-glav-omsu/spisestnyh-keneshej-kp/batkenskaya-oblast/>

«Жергиликтүү кеңештердин депутаттарын шайлоо жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамына «өзгөртүүлөрдү киргизүү тууралуу мыйзам» кабыл алынгандан кийин⁵ (59-1 жана 62-беренелер), ар бир айылдык кеңеш үчүн депутаттардын мандатынын 30% дан кем эмеси аялдар үчүн сакталат. Бул талап пилоттук АӨ-дө кантип ишке ашырыларын көзөмөлдөө зарыл.

Муниципалдык кызматкерлердин курамына карасак, аялдардын саны Орозбеков АӨ (34,8%), Төрт-Гүл (25%) жана Кулундуда (23%) көбүрөөк. Ошол эле учурда, КР УСК-нин 2019-жылдагы маалыматы боюнча, республикада муниципалдык кызматкерлердин арасында аялдардын саны 34,1%ды түзөт. Башкача айтканда, 7 пилоттук АӨ-нүн 1-и гана улуттук көрсөткүчтөн жогору.

14- таблица. Пилоттук АӨ адистеринин саны, анын ичинде аялдардын %

№	АӨ	Баардык кызматкерлер	Алардын ичинен аялдар	аялдардын %
1	Алга	18	2	11,1
2	Ак-Суу	18	2	11,1
3	Кулунду	21	5	23,8
4	Марказ	23	4	17,4
5	Орозбеков	23	8	34,8
6	Самаркандек	19	4	21
7	Төрт-Гүл	16	4	25

Ушул эле көрсөткүч Баткен областы боюнча 24,1%ды түзүп, бардык областтардагы эң төмөн көрсөткүч болуп келет.

Экономикалык ишмердүүлүктүн түрлөрү

АӨ активдеринин анкеталык сурамжылоосунун жыйынтыгы боюнча, чарбалык иштин түрлөрү кыйла диверсификацияланган. Калктын кирешесинин түзүмүндө бизнес жана соода чечүүчү орунду ээлейт.

15- таблица. Экономикалык ишмердүүлүктүн түрү/ киреше булактары

АӨ	Дыйканчылык	Бак өстүрүү чарбасы	Мал чарбачылык	Мал чарбачылык	Бизнес, соода	
1	Алга	3	-	3	3	2
2	Ак-Суу	4	4	4	-	-
3	Кулунду	6	3	6	-	-
4	Марказ	1	2	2	-	-
5	Орозбеков	1	-	1	-	-
6	Самаркандек	5	2	3	-	1
7	Төрт-Гүл	4	4	3	1	-

ФГТ учурунда бул жыйынтыктар бир аз кеңейтилген. Мигранттардан келген киреше, карапайым тургундардын ою боюнча, алда канча маанилүү. Мындай жоопту Алга, Орозбеков, Төрт-Гүл айыл өкмөттөрүнүн тургундары кайтарды. Ишмердүүлүктүн бир түрү катары сооданын маанилүүлүгүн Кулунду, Марказ жана Самаркандек АӨ тургундары биринчи орунга коюшкан. Кошумча киреше булагы катары көмүр казуу (Самаркандек АӨ), туризм жана кол өнөрчүлүк (Кулунду АӨ) дагы аталды. Сурамжылоого катышкандардын ичинен 15 гана респондент насыя алган, анын 7си аялдар. Насыя алуучулардын көбү Орозбеков АӨ-дө (6 адам).

Максаттар жөнүндө айтып жатып, респонденттер насыяны эмне үчүн алышканын белгилешти- дыйканчылык үчүн (көбү Марказ АӨ-дө 11 адам), анткени «каражат жетишсиз» (8 насыя алуучу, баарынан көбү Орозбеков АӨ- 5 адам, анын ичинде 2 аял), дары-дармектерди сатып алууга (1) жана карыздарды жабууга (1).

Респонденттердин айтымында, көпчүлүгү акчаны үй-бүлөлүк муктаждыктарга жумшаган (Марказ АӨ жана Төрт-Гүл АӨ- «тойго»). Эки адам үй салганга, Алга АӨ-нөн бир аял балдарды окутууга каражаттарды жумшаганын айтышты.

5 2019-жылдын 8-августунда Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши тарабынан кабыл алынган, 2019-жылдын 27-июнунда №117, <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111964?cl=ru-ru>

Интервьюда жер анын ичинде жайыт жана суу ресурстары жер табигый ресурстар, катары аныкталган.

16- таблица. Жаратылыш ресурстары

	АӨ	Жер	Суу	Жайыттар
1	Алга	5	3	
2	Ак-Суу	6	4	
3	Кулунду	1		
4	Марказ	4	1	
5	Орозбеков	6	2	3
6	Самаркандек	4	4	
7	Төрт-Гүл	5		

ФГТ-нун катышуучулары ошондой эле жер жана суу ресурстарын негизги ресурс деп эсептешет. Ак-Суу жана Кулунду АӨ («Биздин байлык-канал») тургундары суу ресурстар темасын өзгөчө активдүү баса белгилешти. Алга АӨ-нүн тургундары жайыттардын маанилүүлүгүн өзгөчө белгилешти.

Ресурстарды көзөмөлдөө маселесинде АӨ активдеринин башкы ролу айыл өкмөттөрүнө, фермерлер комитеттерине жана СПА-ларга жүктөлгөн. Көпчүлүк АӨ актив ресурстарды көзөмөлдөө маселелерине жергиликтүү жамааттын катышуусун баса белгилейт.

17- таблица. Ресурстарды ким көзөмөлдөйт?

	АӨ	Айыл өкмөтү	Фермердик комитет	СПА	Калк, жаамат
1	Алга		2	5	1
2	Ак-Суу	5	4		
3	Кулунду		3	3	
4	Марказ	1		9	3
5	Орозбеков	1		4	2
6	Самаркандек	5	2		4
7	Төрт-Гүл				1

Жөнөкөй тургундар айыл өкмөттөрүнүн, фермерлик комитеттердин, СПА-лардын активдүү ролун баса белгилешет (ФГТ-нун катышуучуларынын көбү Марказ АӨ-нөн), аны менен бирге жайыт комитеттерин да кошушат. Көбүнчө АӨ-дүн активи, Кулунду жана Марказ АӨ-үн кошпогондо, аялдар бул процеске катышат деп эсептешет.

18- таблица. Бул процеске аялдар катышабы? Кандайча катышышат?

	АӨ	Ооба	Жок	Билбейм
1	Алга	3	2	
2	Ак-Суу	4		
3	Кулунду		3	2
4	Марказ		1	
5	Орозбеков	1		
6	Самаркандек	4		
7	Төрт-Гүл	1		

ФГТ учурунда АӨ-түн тургундары бул суроого жооп берүүдө оптимисттик маанайда болушкан. Мисалы, ошол эле Кулунду жана Марказ айыл өкмөттөрүндө 7-ден адам катышып жатканын айтышкан. Бирок, Кулундуда 13 тургун терс жооп беришкен. Төрт-Гүлдүн көпчүлүк тургундары (18 кишиден 16сы) да аялдар бул процессте катышпайт деп эсептешет. Ак-Суу (10 кишиден 9) жана Орозбеков (12 кишиден 10) айыл өкмөттөрүндө, тескерисинче, тургундар аялдардын ресурстарды башкарууга катышуусун оң баалашкан муниципалитеттерден болуп чыгышты.

АӨ активи аялдардын ресурстарды башкарууга катышуусуна эмне тоскоол болуп жатат деген суроого: аялдардын үй иштери менен жогорку жүктөмүн негизги фактор катары белгилеп кетишти. Бир катар айыл өкмөттөрүндө мунун себебин маалыматтын жетишсиздигинде жана аялдардын өздөрүнүн арасында мотивациянын жоктугунда дешет.

19- таблица. Аялдардын ресурстарды башкарууга катышуусуна тоскоолдуктар барбы?

АӨ	Тоскоолдуктар жок	Үй жумуштары	Маанилүү эмес, жакшы кабардар эмес	Билбейм
1 Алга	1	1		1
2 Ак-Суу	3	1		
3 Кулунду		2		
4 Марказ	1			1
5 Орозбеков			1	
6 Самаркандек		3	3	
7 Төрт-Гүл				

ФГТ-нун катышуучулары да себебин үй иштери менен кол бошобостуктан көрүшөт (Кулунду АӨ-дө 14 катышуучу бар, алардын ичинен 3 аял гана ушундай деп ойлошот, Төрт-Гүлдө- 11 (бардыгы аялдар)). Айрым катышуучулар себебтерин «менталитет», «гендер» деп аташты, бул өзгөчө Кулунду жана Самаркандек айыл өкмөттөрүндө болгон талкууларда байкалды.

Ошол эле учурда, кээ бир ФГТ-нун катышуучулары көпчүлүк учурда мындай тоскоолдуктар жок деп эсептешет. Бул Марказ менен Орозбеков АӨ тургундарынын пикири. Бул маалыматтар жергиликтүү кеңештердин аял депутаттарынын саны боюнча маалыматтар менен дал келет: Орозбеков АӨ аялдардын саны боюнча «чемпион» (23,8%). Башкача айтканда, шайлануучу органдарда аялдар көп болгон жерде, алардын жергиликтүү деңгээлдеги чечимдерди кабыл алуу процессинде «катышуусу» ачык көрүнүп турат.

Климаттын өзгөрүшүнө түздөн-түз байланышкан суроолордун топтомунда жашоочуларга жылытуу, жарыктандыруу жана тамак жасоо үчүн колдонуучу энергиянын түрлөрү жөнүндө маанилүү суроо берилди.

20- таблица. Адамдар кандай энергияны колдонушат:

АӨ	Электр кубаты	Газ	Көмүр	Отун	Тезек
От жагып жылытуу					
1 Алга	4		7	8	4
2 Ак-Суу	4	2	4	4	4
3 Кулунду	6		6	6	6
4 Марказ					
5 Орозбеков	2	2	2	2	2
6 Самаркандек	5		5	3	3
7 Төрт-Гүл	2		5	6	1
Жарыктандыруу					
1 Алга	6				
2 Ак-Суу	4				
3 Кулунду	6				
4 Марказ	1				
5 Орозбеков	2				
6 Самаркандек	5				
7 Төрт-Гүл	4				
Тамак бышыруу					
1 Алга	3	2	5	6	3
2 Ак-Суу	4	3	3	3	1
3 Кулунду	5		5	5	5
4 Марказ	1		2	2	
5 Орозбеков	1	1	1	1	1
6 Самаркандек	5	4	4	4	3
7 Төрт-Гүл				3	1

Таблицадан көрүнүп тургандай, үч түрдүн тең негизги энергия булагы- электр энергиясы. Анткени, чынында, бул эң жеткиликтүү ресурс. Теориялык жактан алганда, бардык айыл өкмөттөрдүн жашоочуларынын газ колдонууга мүмкүнчүлүктөрү бар (суюлтулган, баллондордо), бирок иш жүзүндө ал отундун «кир» деп аталган түрлөрүнө караганда азыраак колдонулат.

Өзгөчө тынчсызданууну жараткан нерсе- тезектин кеңири колдонулушу, анткени практикада (ФГТ учурунда тастыкталган) аны чогултуп, кургатып жана сактоодо көбүнчө аялдар жана өспүрүмдөр катышат. Ошондуктан, алар жугуштуу ооруларга көбүрөөк чалдыгышат. Баарынан да энергиянын бул түрүн Кулунду, Орозбеков, Ак-Суу айыл өкмөттөрүнүн тургундары көп колдонушат.

Катуу тиричилик таштандыларын (КТТ) утилизация маселеси боюнча айыл активи иш-аракеттердин 2 түрүн аныктады: сорттоо (мындай жоопту Алга АӨдө гана беришти) жана анын сорттолбой ыргытылышы.

ФГТ-нын жүрүшүндө карапайым тургундар ар түрдүү жоопторду узатышты. Алар да көпчүлүк учурда таштанды свалкага жөнөтүлөрүн айтышты (бул өзгөчө Орозбеков АӨ-дө көп кездешет). Кулунду АӨ-дө 11 адам (анын ичинде 5 аял), Самаркандек АӨ-дө 6 (1 аял) жана Марказ АӨ-дө 3 (1 аял) таштандыларды сорттоп анан утилизация кылышат.

Бир катар айыл өкмөттөрүндөгү жооптордун ичинен таштандыларды өрттөө ыкмасы басымдуулук кылат (мындай жооптордун көбү Төрт-Гүл АӨ- 17 адам, жана Самаркандек АӨ алынган). Кулунду менен Орозбеков айыл өкмөттөрүндө «таштандылар чирип кетет» деген жооп беришти. Орозбеков жана Самаркандек АӨ-дө респонденттер ошондой эле таштандыларды техниканын жардамы менен жерге көмүшөөрүн айтышкан.

Климаттын өзгөрүшү жөнүндө кабардар болуу боюнча суроолор блогунда бардык активисттер жана жөнөкөй тургундар климаттын өзгөрүшүн өз аймактарында сезип жатышканын айтышты. Өзгөчө бул тууралуу Кулунду жана Төрт-Гүл АӨ-дө көп айтылды.

Кулунду АӨ (22 адам) жана Төрт-Гүл АӨ (15 адам) тургундары бул жагдай жылдык жаан-чачындын азайышында көрүнөт деп эсептешет. Температуранын көрсөткүчтөрүнүн жогорулашын Кулунду (19 пикир), Орозбеков (9), Төрт-Гүл (9) айыл өкмөттөрүнүн жашоочулары байкаган.

Дарыялардын агымынын азайышын Кулунду (23), Марказ (10), Төрт-Гүл (10) айылдарынын тургундары климаттын өзгөрүшүнүн негизги көрүнүшү деп эсептешет.

Айыл чарбасына тийгизген таасири боюнча, Кулунду (17) жана Төрт-Гүл айылдарынын тургундары (11/14) дан жана жүзүм-жемиш өсүмдүктөрүнүн түшүмүнүн төмөндөшүн белгилешти.

Бардык айыл өкмөттөрдүн тургундары жугуштуу оорулардын көбөйгөнүн баса белгилешти. Бул Кулунду (21), Орозбеков (12), Марказ (10) тургундарынын пикири. Кан айлануу системасынын ооруларынын көбөйүшү (көбүнчө кан басымынын жогорулашы деп аталат) Кулунду (21), Орозбековдо (15), Ак-Сууда (11) байкалган. Кулунду (21), Төрт-Гүл (17) тургундары көбүнчө онкология ооруларына тынчсыздануусун билдиришти. Ошол эле учурда: «Кайсы медициналык мекемелерге кайрыласыз?» деген суроого жооп бергендер: айыл өкмөттөрдүн тургундары (9 пикир) баарынан көп райондук ооруканаларга кайрылышат экен, ФАПка- Төрт-Гүл (15), ҮБДТга- Марказ (8).

Медициналык жардамга кайрылуунун жыштыгы боюнча Марказ, Самаркандек жана Төрт-Гүл айыл өкмөттөрү лидерлерден болуп чыгышты. Кайрылуунун себептеринин арасында: жогорку кан басымы, балдардын оорулары, кант диабети, сасык тумоо. Жалгыз 1 адам COVID-19га байланыштуу кайрылганын себебин атады. Медициналык мекемелерге 2 адам профилактикага жана дагы 2 адам- справка алуу үчүн барышкан. 1 аял төрөттөн кийин оорусу менен ооруканага кайрылганын белгиледи. Өзгөчө кырдаалдардын (ӨК) санынын өсүшүн бардык АӨ өкүлдөрү (сел, жер көчкү, бороон шамал) белгилешет. Бул кубулуштардын себептери тууралуу суроосу көрсөткөндөй, бардык АӨ-дүн жашоочулары климаттын өзгөрүшүнүн негизги деп эсептешет.

Калктын кайсы категориялары табигый кырсыктардан көбүрөөк жабыркайт деген суроого, респонденттердин көпчүлүгү жалпы түшүнүк менен- «жергиликтүү калк» деп жооп беришкен. Бирок ошол эле учурда 4 АӨ-дө (Алга, Кулунду, Марказ, Самаркандек) «жакыр үй-бүлөлөр» көбүрөөк жабыркайт деп эсептешет. Дээрлик бардык АӨ-дө (Ак-Суудан башка) жабырлануучулар деп дыйкандарды аташат. Ал эми Төрт-Гүлдөн бир гана аял аялдар жөнүндө айтты.

Бардык АӨ-нүн жашоочулары муктаждыктарды жана талаптарды баалоодо билимдин, техникалык каражаттардын жана финансылык ресурстардын жетишсиздигин белгилешти.

Бардык АӨ-төр «позитивдүү четтөө» темасындагы суроолор топтомунда, ар бир жергиликтүү жамаатта тышкы шарттардын өзгөрүүсүнүн натыйжасында пайда болгон кыйынчылыктарды башкалардан жакшыраак чечкен үй-бүлөлөр жана үй чарбалары бар экенин айтышты. Марказ жана Төрт-Гүл айыл өкмөттөрү бул үй чарбаларынын эмгек мигранттардан түшкөн кирешесинен күчтүү көз карандылыгы алардын жакшы жашоосунун себеби деп аташат. Бардык АӨ «себеби алардын эмгекчилдиги» деп көбүнчө жооп беришти. Алга менен Ак-Суунун тургундары бул айылдарда бакубат жашаган үй-бүлөлөрдүн кирешеси- мөмө-жемиштерди өстүрүү жана аларды сатуу да деп көрүшөт.

Гендердик сезимталдыкты текшерүү үчүн мындай суроо берилген: «Эгерде сиз балдарды окутуу боюнча тандоого ээ болсоңуз, кызыңызды же балаңызды биринчи окутат белеңиз?». Бул суроого жооп бергендердин ичинен 21 адам: «уулумду» (баарынан көп Орозбеков АӨ- 7, Төрт-Гүлдө- 6) жана 4 адам гана «кызымды» деп айтышкан. «Экөөнү тең» деген жооп 27 учурда жаңырган.

Мындан тышкары, ФГТ интервьюлар жана талкуулар суунун агымы күтүүсүз болуп калганын көрсөттү- эрте жазда дарыяларда жана каналдарда суунун агымы көп, жай мезгилинде сугат учурунда суунун көлөмү аз. Климаттын өзгөрүшүнө байланыштуу жаан-чачындын иретсиздиги дыйкандарга жана суу чарба органдарына сугат муктаждыктарды болжолдоо, баалоо жана пландаштыруу процесстерин кыйындатат. Бат-баттан болуучу жер көчкүлөр жана селдер ансыз деле эскирген инфратүзүмдү бузуп, жер кыртыштын деградациясын жаратат жана суунун сапатына таасирин тийгизет. Сурамжылоого катышкандардын айтымында, жер көчкү, сел жана суу ташкындары дагы суу менен камсыздоого таасирин тийгизет, сугат системасын бузат, суу агымын таштандылар менен тыгып, сууну булгайт.

Туура пландаштырылып жана толук кандуу иштеп жаткан инфратүзүм болгондо, колдо болгон суу менен камсыздоо жетиштүү болмок, бирок чындыгында негизги вегетация мезгилинде, айрыкча июль-августта суунун курч тартыштыгы абдан сезилет. Тартыштык климаттын өзгөрүшүнө да байланыштуу- кар менен мөңгүлөрдүн тез ээриши.

Акыркы бир нече он жылдыкта донорлордун колдоосуна жана СПА-лардын потенциалын жогорулатууга жана чыңдоого карабастан, ирригациялык инфратүзүм көп жерлерде эффектив эмес бойдон калууда. Анын абалынын жалпы начарлашы, ошондой эле берилген суунун көлөмүнүн азайышын, ресурстун мурда керектелген көлөмүнө салыштырмалуу тартыштыгынын өсүшүн билдирет. Азыркы кызматтар үчүн төлөө мүмкүнчүлүк жана даярдык ирригациялык инфратүзүмүн шайкеш кармоо үчүн жетиштүү деңгээлге туура келбейт.

Түштүк региондордун тургундары үчүн миграцияда жүргөн туугандарынан накталай акча түшүүсү абдан маанилүү. COVID-19 бул кирешелердин азайышына алып келди. Изилдөөлөрдүн маалыматы боюнча⁶, үй чарбасынын жок дегенде бир мүчөсү өлкөдө жумушсуз калган же жумушунан айрылгандыктан чет өлкөдөн кайтууга аргасыз болгон үй чарбаларынын үлүшү болжол менен 22%ды түзгөн. Жумушунан айрылгандыктан чет өлкөдөн кайтууга мажбур болгондор 5%га жакын. Үй чарбасынын жок дегенде бир мүчөсү чет өлкөдөн өлкөгө кайтып келе албаган же чет өлкөгө сапарын кийинкиге калтырууга / жокко чыгарууга аргасыз болгон үй чарбаларынын үлүшү болжол менен 14%ды түздү.

6 «COVID-19 пандемиясынын үй чарбаларына тийгизген таасири» тууралуу тандалма сурамжылоонун жыйынтыктары жөнүндө. Эл аралык миграция уюму (ЭМУ), 2020.

4. ЖАЛПЫ ТЫЯНАКТАР ЖАНА СУНУШТАР

Өзгөчө белгилей кетүүчү нерсе, жергиликтүү статистиканын сапатынын начардыгы. Айылдардын па-спорттору жана андагы чогултулган маалыматтар чогултуу күндөрүнө байланган эмес, сапаты начар жана карама-каршы келет. Алардын форматы толугу менен бирдиктүү эмес. Алардан маалыматтарды чогултуу гендердик анализ үчүн чоң кыйынчылыктарды жаратат.

Аялдардын мамлекеттик кызматта экологияны өнүктүрүү жана өзгөчө кырдаалдардын кесепеттерин жоюу үчүн жооптуу түзүмдөрдө жана уюмдарда өкүлчүлүк кылуу маселелери өзгөчө көңүл бурууну талап кылат. Бул мамлекеттик органдарда чечим кабыл алуу деңгээлинде аялдар катышпайт, гендердик теңчилик саясатын ишке ашыруу механизмдери жок, бул органдардын ишмердүүлүгүндө гендерди түшүнбөс мамиле ишке ашырылууда. Бул органдарда бирдей мүмкүнчүлүктөрдү жана гендердик теңчиликти камсыз кылуу үчүн конкреттүү иш пландар / саясат жок.

Кыргыз Республикасынын Өзгөчө кырдаалдар министрлигинин гендердик маселелер боюнча бир ка-тар ведомстволук ченемдик укуктук актыларды кабыл алганын, анын ичинде гендердик зомбулуктун алдын алуу жана аларга жооп берүү менен байланышкан кээ бир оң өзгөрүүлөрүн белгилей кетүү керек.

Аялдар көбүнчө жамааттардын, үй-бүлөлөрдүн жана жергиликтүү экономиканын негизги бөлүгү болуп саналат. Натыйжада, климаттын өзгөрүшүнүн кыйратуучу таасирин биринчи болуп башынан өткөргөн жана коомчулуктун көнүү жөндөмүн аялдар аныктайт. Аялдардын табигый коркунучтарга туруктуулугун жогорула-туу боюнча тажрыйбасы жана билими бар, бирок алардын тажрыйбасы талап кылынбайт жана бардык пилот-тук АӨ-дө аялдардын өзүлөрүнүн бул процесстерге катышуу мотивациясы өтө төмөн.

Пилоттук изилдөөгө катышкан Баткен областынын АӨ-дө ичүүчү жана сугат суусуна жетүү көйгөйү жылдан жылга курчуп баратат. Климаттын өзгөрүшү адамдардын ден соолугуна түздөн-түз таасирин тийгизет. Алардын аял-дар менен эркектерге тийгизген таасири ар кандай деңгээлде. Бул таасирдин негизги аспектиери: температурага байланыштуу оору жана өлүм; аба ырайынын кубулуштары, аба ырайынын, тамак-аш жана суунун булганышына байланыштуу ден соолук көйгөйлөрү; курт-кумурскалар жана жаныбарлардан тараган вирустар менен байланыш-кан эпидемиялар; жана ультрафиолет нурларынын таасири менен байланышкан ден соолук көйгөйлөрү. Бул аспекти-лердин баары Баткен областында бар. Өзгөчө кырдаалдарда калктын аялуу катмары- балдар, карылар жана аялдар.

Изилдөөнүн жыйынтыктарын эске алуу менен төмөнкүлөр сунушталат.

Улуттук деңгээлде:

- Улуттук стратегиялык документтерди жана өнүгүү пландарын иштеп чыгуу процессинде экологиялык жана өзгөчө кырдаалдар маселелери боюнча бөлүмдөргө комплекстүү гендердик ченемди киргизүү.
- Жаратылыш ресурстарына, биринчи кезекте суу жана энергия булактарына жетүү жана табигый кырсыктардын таасири боюнча жыныстык жактан бөлүштүрүлгөн көрсөткүчтөрдү чогултуу систе-масын өркүндөтүү.
- Башкаруу системасы, мамлекеттик жана муниципалдык кызматтарды көрсөтүү жана мамлекеттик, муниципалдык функцияларды улуттук жана жергиликтүү деңгээлде ишке ашыруу системалары, ар кандай социалдык топтордун, анын ичинде аялдардын, кыздардын, аялуу топтордун кызыкчылык-тарын эске алуу менен кайра каралууга тийиш;
- Климаттын өзгөрүүсүнүн кесепеттерин жумшартуу жана аларды бюджеттик колдоо боюнча иштердин алкагында саясатта, мыйзамдарда жана тартылган институттардын ишмердүүлүгүндө гендердик теңчиликке болгон мамилени институционалдаштыруу талап кылынат;
- Жаратылышты коргоого, жергиликтүү жана аймактык өнүгүүгө жооптуу болгон бардык министр-ликтер жана органдар үчүн гендердик аракеттердин пландарын иштеп чыгуусуна жана кабыл алуусуна колдоо көрсөтүү;
- 2030 Улуттук Стратегиясында жана Гендердик Теңдикке Жетүү боюнча Иш-аракеттер Планында аял-дар менен кыздардын экологиялык билим деңгээлин жогорулатуу боюнча чаралар камтылышы керек;
- Гендердик теңчилик жаатында иштеген аялдар уюмдарын жана ӨЭУ-дарды, эл аралык өнөктөштөрдү, анын ичинде «БУУ-Аялдарды», ЮНИСЕФти экологиялык саясат маселелери боюнча диалогго кошуу;
- Экологиялык саясатты ишке ашырууга, мониторинг жүргүзүүгө жана баалоого, кабыл алынган стратегияларды жана программаларды иштеп чыгууга жана ишке ашырууга жарандык коом ую-мдарынын катышуусун институционалдаштыруу;
- Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо жана социалдык өнүктүрүү министрлиги (КР ССЖ-СӨМ), өлкөдөгү гендердик теңчилик маселелерин илгерилетүү үчүн жооптуу ыйгарым укуктуу орган катары, өз кызматкерлеринин, аймактык бөлүмдөрүнүн потенциалын жогорулатуу, анын ичинде климаттын өзгөрүүсүнүн аялдардын жана кыздардын абалына таасирин тийгизүү жөнүндө маалымат берүү боюнча аракеттерди көрүүгө милдеттүү.

- КР ССЖСӨМ калктын медициналык кызматтарга, биринчи кезекте чек ара жана потенциалдуу чыр-чатактуу аймактарда жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу үчүн социалдык саламаттыкты сактоо мекемелеринин саны, анын ичинде тез жардам унаалары жөнүндө маалыматка талдоо жүргүзсүн;
- Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлиги экологиялык адистиктерге тапшырууну каалаган кыздар үчүн убактылуу атайын чараларды киргизүү жөнүндө маселени изилдеп чыгуусу зарыл;

Жергиликтүү деңгээлде:

- Мамлекеттик региондук өнүктүрүү агенттиги айылдык паспортторду кайра карап чыгуу, аларды жаңыртуу жана унификациялоо, «Санарип аймак» платформасында чогултулган талаптардын структурасын жана маалымат базасын өркүндөтүү боюнча иштерди жандандырсын;
- АӨ-нүн кызматкерлеринин гендердик теңчилик принциптерин сактоо компетенттүүлүгүн жана милдетенмесин жогорулатуу.
- Климаттын өзгөрүшүнүн таасирин өлчөө менен байланышкан долбоорлорду ишке ашырууга, мониторинг жүргүзүүгө жана баалоого аялдар уюмдарын жана өкмөттүк эмес уюмдарды активдүү тартуу;
- Мамлекеттик региондук өнүктүрүү агенттиги айылдык паспортторду кайра карап чыгуу, аларды жаңыртуу жана унификациялоо, «Санарип аймак» платформасында чогултулган талаптардын структурасын жана маалымат базасын өркүндөтүү боюнча иштерди жандандырсын;
- АӨ-нүн кызматкерлеринин гендердик теңчилик принциптерин сактоо компетенттүүлүгүн жана милдетенмесин жогорулатуу.
- Климаттын өзгөрүшүнүн таасирин өлчөө менен байланышкан долбоорлорду ишке ашырууга, мониторинг жүргүзүүгө жана баалоого аялдар уюмдарын жана өкмөттүк эмес уюмдарды активдүү тартуу;

КОЛДОНУЛГАН СҮРӨТТӨРДҮН ТИЗМЕСИ

Мукаба	- ПРООН Кыргызстан
5-бет	- ПРООН Кыргызстан
7-бет	- Дмитрий Мотинов / ПРООН Кыргызстан
10-бет	- ПРООН Кыргызстан
15-бет	- ПРООН Кыргызстан
18-бет	- ПРООН Кыргызстан

Кыргыз Республикасы
Бишкек ш., Турусбеков к., 109/2

 @undpkg @undpkg @undpkg

#undpkg #ПРООНКР

<http://www.kg.undp.org>